

การพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม:
เทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

The Development of Healthy City With Participatory Learning Process:
Lopburi Municipality Lopburi Province

สันติศักดิ์ กองสุทธิใจ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบการพัฒนาเมืองน่าอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวในชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จำนวน 380 ครัวเรือน ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล จำแนกรายได้ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยของข้อมูลในการมีส่วนร่วมระดับมาก ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของบุคคลพบว่า เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา และตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชน ก็กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยพบว่า ปัจจัยการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเทศบาลเมืองลพบุรี ประกอบด้วย 8 ปัจจัย ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมวางแผนและประชาสัมพันธ์มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนปัจจัยในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการบริหารจัดการในการจำแนกตามรายได้ของการพัฒนาเมืองน่าอยู่ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนา, เมืองน่าอยู่, กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objective of this research was to identify the components for a healthy city development model in Lopburi Municipality that would conform to the community's needs yet strengthen the rural potential via a participatory learning process. This research is quantitative research methods by using descriptive statistics and factor analysis. The sample consisted of 380 households in Lopburi Municipality. It was found that the development of healthy city with participatory learning consisted of four processes which were decision making, operation, advantage taking and evaluation. The overview of results showed the average value while the correlation of factors associated with the individual characteristics showed that gender, status, educational background and position on the community board were significant statistically. There was no correlation found with occupational factors. The factor analysis indicated that healthy city development through a participatory learning process in Lopburi Municipality area consisted of eight factors. Participative planning and public

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

relations were the most important elements. Social, economic, physical, environmental, and administration factors were also identified as influencing high levels of participation level.

Keywords: Development, Healthy City, Participatory Learning Process

บทนำ

การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็วส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงจนกลายเป็นวิกฤติการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และสุขภาพอนามัยของชุมชน ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนจากพฤติการณ์ดังกล่าวองค์การอนามัยโลก (WHO) จึงได้นำแนวคิด “เมืองน่าอยู่” มาใช้ในการพัฒนาเมืองได้อยู่ในชุมชนน่าอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ, 2543: 25)

แนวคิดเมืองน่าอยู่เข้าสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2537 เป็นผลเนื่องมาจากการสัมมนาร่วมกันระหว่างคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของสหประชาชาติภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (ESCAP) กับรัฐบาลไทยในเรื่องการพัฒนาเมือง ณ กรุงเทพมหานคร ความเคลื่อนไหวในเรื่องเมืองน่าอยู่จึงได้เกิดขึ้นตามลำดับ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542: 3) ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ด้วยการสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลก ความเคลื่อนไหวดังกล่าวประกอบกับแนวคิดการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน ตามแนวทาง Local Agenda 21 มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกรณีตัวอย่างและผลักดันให้เกิดความสนใจ และความเคลื่อนไหวในการพัฒนาเมืองตามแนวคิด “เมืองน่าอยู่” ในเทศบาลต่างๆ อย่างกว้างขวางทั่วประเทศไทย (สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, 2544: 4, สำนักงานเทศบาลนครราชสีมา, 2544: 52)

การพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ เป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่

ของประชาชนทั้งในเมืองและชนบทให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะอาศัยในเมืองหรือชุมชนน่าอยู่ได้อย่างเท่าเทียมกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ, 2543: 26; Turner, 2006: 203-204) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ “การพัฒนาคน” ให้เป็นคนที่มีสุขภาพดี มีความรู้ความสามารถและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน และยึดหลัก “ผลประโยชน์ของประชาชน” และ “การมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน” อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545: 10)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green and Happiness Society) มีแนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการเมืองระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนในระดับรากหญ้า และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมมากขึ้นเน้นการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนในภาพรวมทางด้านกายภาพเศรษฐกิจและสังคมที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมรวมพลังเพื่อให้เมืองและชุมชนมีความสงบ สะอาด ปลอดภัย ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี วิถีชีวิตดีมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 65-67)

กรอบแนวคิดตามนโยบายการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ คือ ให้ครอบคลุมและผสมผสานระหว่างองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ การสร้าง

พลังประชาชนและองค์การภาคีต่าง ๆ ในการบริหาร และจัดการกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีและ คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน การดำเนินงานเมื่อนำอยู่ได้ยึดหลักการ 3 ประสานหรือ Area Function and Participation (AFP) ได้แก่ (1) ประสานพื้นที่ (Area) ซึ่งหมายถึง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งระดับเทศบาล และองค์การปกครองส่วนตำบล (อบต.) (2) ประสานภารกิจ (Function) ซึ่งหมายถึง การบูรณาการภารกิจของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์ และอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานของ 4 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และ (3) ประสานความร่วมมือของประชาชน (Participation) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานให้สำเร็จ (สมบัติ อุยตระกูล และคณะ, 2543: 27; ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยาการ, 2540: 5)

การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่นั้นจะประสบความสำเร็จและพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มิใช่เพียงการจัดทำแผน โครงการ แล้วจัดงบประมาณไปสนับสนุนในพื้นที่เท่านั้น หากแต่เจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน สื่อมวลชน สถาบันต่าง ๆ และชุมชน จะมีประชาชนทุกคนในพื้นที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจริงจัง ในการช่วยแก้ไขให้ข้อเสนอแนะ และต้องเป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากจิตวิญญาณของผู้บริหารและชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่กว้างไกล สามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อเมืองและชุมชนอนาคต โดยมีองค์กรส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรรับผิดชอบหลักในการดำเนินงานจึงจะทำให้การพัฒนาเมืองน่าอยู่ประสบผลสำเร็จและยั่งยืนได้

การวิจัยเพื่อพัฒนาเมืองน่าอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเน้นที่การศึกษาความสามารถของประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจและศึกษาปรากฏการณ์ และสภาวะการณ์ของสภาพชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการใช้ศึกษา วิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน และนำมาเป็นพื้นฐานในการพิจารณาหลักการ แนวทาง วิธีการและกระบวนการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองน่าอยู่ การเรียนรู้ในการดำเนินงานตามหลักการและการร่วมทำงานเป็นทีม รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโดยชุมชน ตลอดจนมีการประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ก่อนดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และหลังดำเนินการ ผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการแสวงหาข้อมูล มาใช้ในการเรียนรู้ของคณะทำงานชุมชน เพื่อไปสู่การมีความสามารถในการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองน่าอยู่ แต่ไม่ได้หมายถึงการสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินตามยุทธศาสตร์เมืองน่าอยู่ของผู้วิจัย คาดว่าจะได้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนพร้อมทั้งสร้างปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อหารูปแบบการพัฒนาเมืองน่าอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

บททวนวรรณกรรม

แนวคิดการพัฒนาประเทศโดยการมีส่วนร่วม

แนวคิดเรื่องการพัฒนาประเทศไทย เริ่มต้นจากการรับแนวคิดเรื่องการทำประเทศให้ทันสมัย (Modernization) และเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม

(Industrialization) ตามแนวทางพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้ว (มงคลเลิศ ด่านธานินทร์, 2551: 5; มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547: 36; สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2549: 39) และตามแนวทางของทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจที่เริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษ 1940 จนถึงทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นช่วงของทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่เห็นว่าประเทศโลกที่สาม เช่น ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องประสบปัญหาวิกฤตการณ์แห่งความยากจน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนปัจจัยด้านทุน เทคโนโลยี และองค์กรสมัยใหม่ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ (สุดใจ ทูลพานิชย์ กิจ, 2547: 86; Turner, 2006: 195-198)

ประกอบกับการที่มีโครงสร้างสังคมเป็นแบบทวิลักษณ์ (Dual Societies) คือ การมีสังคมล่างแบบศักดินาและสังคมก้าวหน้าแบบทุนนิยมอยู่ในสังคมเดียวกัน การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนอกจากจะต้องแพร่กระจายความทันสมัยเข้าไปแล้วยังต้องพัฒนาโดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบตะวันตกที่ต้องอาศัยทุนต่างประเทศในลักษณะของการช่วยเหลือเพื่อพัฒนา (Aid for Development) (อรศรี งามวิทย์พงศ์, 2549: 66-67; วัชรินทร์ ชาญศิลป์, 2550: 22; อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 69) และการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการยกระดับรายได้ต่อหัวของประชาชนด้วยความหวังจะทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจในระดับสากลระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศโลกที่สามลดลง ทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนที่อาศัยอยู่ในเมืองกับคนในชนบท และคนรวยกับคนจนลดลง การพึ่งพาทุนจากต่างประเทศที่ค่อนข้างสูงในตอนแรกของการพัฒนายิ่งก็ค่อย ๆ ลดลงจนไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศในที่สุด และเศรษฐกิจ

ของประเทศก็จะพัฒนาขึ้นจนถึงขั้นตอนความจำเริญก้าวหน้าไปด้วยตัวเอง (Self Sustained Growth)

แต่ปรากฏผลการพัฒนาในประเทศไทยไม่ได้เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ เพราะแม้จะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมและการสร้างความทันสมัยในเขตเมืองอย่างเห็นได้ชัด มีอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจสูงขึ้น แต่ความยากจนของคนในประเทศไทยโดยเฉพาะในชนบทกลับสูงขึ้น ความเจริญนั้นก็กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่และกลุ่มบุคคลจำกัดของประเทศความเจริญไม่กระจายตัวสม่ำเสมอ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553: 19-20; สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2549: 46-49) ทำให้ความแตกต่างด้านความเป็นอยู่ของคนในเมืองกับชนบทมีช่องว่างห่างไกลกันมากขึ้น แนวทางการพัฒนาประเทศจึงต้องปรับเปลี่ยน โดยหันมาเน้นที่การพัฒนาแบบใหม่ตามทฤษฎีความเจริญเติบโตและความเสมอภาค (Growth and Equity) ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาชนบทตามแนวทางการพัฒนาประเทศตามแนวนี้นี้เป็น 2 แนว คือ การพัฒนาชนบทโดยเน้นปัจจัยจำเป็นพื้นฐาน (Basic Need Approach) และการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrate Rural Development) (อาคม ใจแก้ว, 2551: 393)

แนวคิดอุดมการณ์และหลักการของการมีส่วนร่วม

เป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ การทำให้คนที่ถูกละเลยหรือถูกกีดกันให้ออกมาไปอยู่ในวงของการพัฒนา ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการให้คนที่อยู่นอกวงของการพัฒนาเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่วงในเพื่อกระจายผลการพัฒนาให้ครอบคลุมถ้วนทั่วให้ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะมีส่วนร่วมในการบริโภคผลิตผลทางสังคม ทั้งในส่วนที่เป็นกิจกรรม โครงการ หรือการดำเนินการของรัฐ รวมทั้งกิจกรรม โครงการและการดำเนินชีวิตของประชาชนหรือชุมชนโดยมีเป้าหมายให้ร่วมกันดำเนินการอย่างมีศักดิ์ศรีและมีสภาพ

เท่าเทียมกัน และเน้นที่การตัดสินใจในการเริ่มดำเนินการ การร่วมดำเนินการ การร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการและการร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการพัฒนา เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวประชาธิปไตย ดังนั้นในการตัดสินใจใดๆ ก็ตามที่จะส่งผลกระทบต่อบุคคลใดบุคคลนั้นควรมีโอกาสในการตัดสินใจและมีสิทธิในการกำหนดเหตุการณ์ให้เป็นไปตามที่เขาต้องการและกำหนดไว้นั้นคือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันย่อมมีสิทธิและอำนาจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และกำหนดสถานการณ์ให้เป็นไปในแนวทางที่ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งหมดจะยอมรับและนำไปปฏิบัติได้รวมทั้งเป็นการลดการพึ่งพารัฐในเรื่องของบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ และเน้นการพัฒนาที่เริ่มจากระดับล่างขึ้นไปสู่ระดับบน

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเริ่มต้นจากการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการมีส่วนร่วมคือการเข้าถึงหรือการผนึกกรมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (สุตใจ ทูลพานิชย์กิจ, 2547: 5) ที่ยินยอมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภคตามแนวทางที่ระบบเศรษฐกิจกำหนดไว้ให้เป็นเพียงแรงงานราคาถูกและผู้รอคอยผลของการพัฒนา รวมทั้งแนวคิดที่ว่าการมีส่วนร่วมต้องสนใจในบริบททางการเมืองและศักยภาพของผู้ผลิตในชนบท ทำให้ต้องพัฒนาให้ประชาชนเป็นผู้มีความทันสมัย มีความรับผิดชอบ และมีส่วนในกลไกการพัฒนาประเทศ มาจนถึงแนวคิดที่ว่าการพัฒนาประเทศจะได้ผลต้องให้สถาบันภายนอก เข้ามาระดมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น นับว่าการพัฒนาที่รัฐมีบทบาทเป็นผู้นำการพัฒนาและยังคงใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชน ทั้งๆ ที่โดยความเป็นจริงแล้ว การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดประชาธิปไตยและหลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ การตัดสินใจใดๆ ก็ตามที่จะส่งผลกระทบต่อ

บุคคลเหล่านั้นควรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น โดยหลักการนี้ การมีส่วนร่วมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลใดบุคคลนั้นย่อมทราบดีว่าเราต้องการหรือไม่ ต้องการ และอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ดังนั้นเพื่อความยุติธรรม บุคคลนั้นควรจะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการและกำหนดไว้ การที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจึงต้องเกี่ยวข้องกับการได้รับอำนาจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเขา

จากความหมายของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมา จะเห็นว่าธรรมชาติและเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วมยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายมิติและมีความแตกต่างกัน จึงไม่อาจใช้เพียงวิธีการเดียวในการมองการมีส่วนร่วมได้ดีพอและครอบคลุม การจะอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมจึงต้องคำนึงถึงบริบทที่เกี่ยวข้อง และเมื่อนำคำนี้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน ก็จำเป็นที่จะต้องกำหนดความหมายขึ้นมา และทำความเข้าใจให้ตรงกัน แต่อย่างไรก็ตามการให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์และสำคัญมาก เพราะจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและเกิดความเจริญงอกงามด้วยตัวเอง โดยแม้แต่รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ถอนตัวออกจากชุมชนไปแล้ว การพัฒนาก็ยัง ดำเนินต่อไปได้ เพราะประชาชนหรือตัวแทนของประชาชน ในแต่ละชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความรู้ และเข้าใจกระบวนการ พัฒนาได้ดีที่สุด และการตัดสินใจมีส่วนร่วมของเขาเหล่านั้นจะถูกต้องและตอบสนอง ต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายที่สุด

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่

ในทศวรรษที่ผ่านมาแนวคิดเรื่องเมืองน่าอยู่ได้รับการยอมรับจากชนชั้นกลางในเมืองอย่างเป็นลำดับ โดยการสร้างวัฒนธรรมวิถีคิดเกี่ยวกับเมืองเสียใหม่ให้มองเห็นด้านที่ต้องร่วมกันสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมของเมืองให้เหมาะสมสำหรับชาวเมืองผู้ที่อยู่อาศัยทั้งหลาย โดยปี พ.ศ. 2539 เวทีสิ่งแวดล้อมไทยได้จัดงาน “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่และยั่งยืน” เสนอความคิดให้มองว่าถิ่นฐานของชีวิตผู้คนทั้งหมดอันเชื่อมโยงเป็นระบบนิเวศเดียวกัน ดังนั้น การทำเมืองให้น่าอยู่จึงต้องอาศัยกระบวนการแห่งความร่วมมือร่วมใจ ร่วมความมุ่งหวังและการลงมือกระทำอย่างสร้างสรรค์ร่วมกันของทุกคนในสังคมของผู้คนในแต่ละชุมชน ที่จะลุกขึ้นมาช่วยกันสร้างพลิกฟื้นแผ่นดินไทยอันเป็นถิ่นฐานบ้านเกิดของตนให้น่าอยู่และยั่งยืน (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2539: 42) โดยเริ่มตั้งแต่การปรับปรุงภูมิทัศน์ของที่อยู่อาศัยให้สวยงามเป็น “หน้าบ้านน่ามอง” มีการรวมตัวกันของชุมชนเมืองในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการปรับสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นการเปลี่ยนวิถีคิดเกี่ยวกับการเมืองให้เป็นที่ที่คนในชุมชนเมืองสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้ (อัฐมา โภคาพาณิชวงษ์, 2546: 34) การพยายามจัดสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยให้น่าอยู่แม้ว่าจะมีผลต่อการสร้างความน่าอยู่ให้เกิดขึ้นกับชุมชน แต่สิ่งที่สำคัญมากกว่าของกิจกรรมลักษณะนี้น่าจะอยู่ที่การจัดพื้นที่สาธารณะให้เป็นระเบียบ ปลอดภัยและดึงดูดให้คนมาพบปะคุ้นเคยกัน ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนมีการสร้างสรรค์สัมพันธ์กัน อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ

คณะ, 2547: 199; สำนักงานเทศบาลนครราชสีมา, 2544: 43)

เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ หมายถึงชุมชนที่อาศัยทั้งในเขตเมืองและชนบทที่มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี มีสังคมที่อาทร มีชุมชนเข้มแข็ง มีความสะดวกสบายปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองและชุมชน มีการสร้างสรรค์และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ รวมทั้งการขยายการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยคนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำรงชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของเค้าเหล่านั้นอย่างสูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ, 2543: 12)

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าเมืองน่าอยู่เป็นกระบวนการพัฒนาไม่ใช่ผลลัพธ์และไม่ได้หมายถึง เมืองที่ประสบผลสำเร็จในด้านสุขภาพและความน่าอยู่ ณ ระดับใดระดับหนึ่ง หากแต่เป็นเมืองที่มีการเคลื่อนไหวสู่การพัฒนาสุขภาพที่ดีขึ้น ดังนั้นเมืองใดๆ ก็ตามสามารถเป็นเมืองน่าอยู่ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ด้านสุขภาพในปัจจุบัน แต่ที่สำคัญคือจะต้องมีความมุ่งมั่นด้านสุขภาพโดยมีกระบวนการและโครงสร้างที่จะทำให้สำเร็จ (WHO Regional office Europe, 1995: 10; Christensen, 1996: 23-24)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในการเริ่มสำรวจสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาเมืองน่าอยู่ หลังจากนั้นผู้วิจัยให้ความสำคัญกับสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีในฐานะที่เป็นผู้บริโภคร

องค์ความรู้จากการวิจัยสำหรับแก้ไขปัญหาหรือเพื่อการพัฒนาใด ๆ ในชุมชนซึ่งจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย ความยุติธรรม โดยทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทั้งภารกิจของ PAR คือ การปลูกให้คนตื่นตัวและมีความรู้ความสว่างในชีวิต (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544: 41) ดังนั้นระเบียบวิธีการวิจัยนี้จึงมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับโจทย์การวิจัยที่ตั้งเอาไว้

ในการศึกษาบริบทเพื่อจัดทำร่างยุทธศาสตร์ (แผนแม่บท) เพื่อพัฒนาเมืองน่าอยู่ แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาบริบท และระยะที่ 2 การจัดทำร่างยุทธศาสตร์ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะที่ 1 การศึกษาบริบทนั้นเพื่อให้มีแหล่งข้อมูลชุมชน สภาพปัญหาที่เป็นจริงที่หลากหลายตามหลักสามเส้า (Triangulation Approach) ที่เน้นลักษณะข้อมูลหลายแหล่ง (Multiple Data Sources) และข้อมูลที่ได้รับจากผลการวิจัยแต่ละประเภทได้นำไปใช้ในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างเท่าเทียมกัน (Equivalent Status Design) การศึกษาบริบทเพื่อจัดทำร่างยุทธศาสตร์ มีขั้นตอน (กิจกรรม) ดังนี้ (1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) (2) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) (3) การประชุมสัมมนาแบบมีส่วนร่วม (4) ผู้วิจัยจัดทำร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองน่าอยู่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชน เป็นลักษณะแบบเลือกตอบและเติมจำนวนลงในช่องว่างตามความเป็นจริง

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ เกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ลักษณะของข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ชนิด 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม

3. แบบสอบถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองน่าอยู่

การตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ (Content Validity) ผู้วิจัยดูจากคำถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมแนวคิดที่ต้องการศึกษาความตรงตามเหตุผล (Construct Validity) ดูจากความครอบคลุมลักษณะหรือโครงสร้าง ตรงกับเป้าหมายที่ต้องการวัด มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันของข้อคำถาม ความเที่ยงตรงตามความสอดคล้องสภาพ (Concurrent Validity) สามารถวัดได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของสิ่งที่ถูกวัดตามที่กำหนดไว้ และโครงสร้างของเนื้อหา (Structure Validity) โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง 5 ท่านตรวจสอบเนื้อหาปรับปรุงแก้ไขให้ตรงกับเรื่องที่ต้องการวัด ให้ครอบคลุมเนื้อหาความถูกต้องเหมาะสมกับภาษา ความถูกต้องของการวัด เกณฑ์การให้คะแนนแล้วนำข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนการตรวจสอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) แบบ Exploratory Factor Analysis จะต้องนำเครื่องมือไปทดสอบใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 20 เท่าของข้อคำถาม จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้แบบทดสอบแบบ Rating Scale (สุวิมล ติรกาพันธ์, 2549: 150)

การตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ แก้ไข และปรับปรุง โดยกรรมการที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำไปทดลองใช้ (Try Out) เครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก ซึ่งไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายที่ใช้วิจัยจำนวน 60 คน เนื่องจากมีโครงสร้างทั่วไปคล้ายคลึงกับสภาพชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี และกำลังดำเนินการเมืองน่าอยู่เช่นกัน แล้วนำมาคำนวณหาความเที่ยงของแบบสอบถาม คือการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach's Method) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.98 ก็ถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้ได้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 202) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ Statistical Package for the Social Sciences

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชน 26 ชุมชนของเทศบาลเมืองลพบุรี ครัวเรือนละ 1 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 5,766 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกโดยใช้สูตรของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555: 48) เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแล้วจากสูตรดังกล่าวนำมาดำเนินการกระจายขนาดของประชากรตัวอย่างเพื่อทำการสุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งตามสัดส่วนของจำนวนหลังคาเรือนในแต่ละชุมชนของพื้นที่ศึกษา (Sampling with Probability Proportional to Size: PPS) กล่าวคือ กลุ่มที่มีจำนวนครัวเรือนมากจะมีโอกาสถูกสุ่มได้มากกว่ากลุ่มที่มีจำนวนครัวเรือนน้อย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นสมาชิกชุมชนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนในเขต

เทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี จำนวน 26 ชุมชน จำนวนครัวเรือน 5,766 ครัวเรือน ได้กลุ่มตัวอย่าง 360.3281 คน เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้ลงตัวตามสถิติและสะดวกในการคำนวณตัวเลขของกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนครัวเรือน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยให้มากกว่าจำนวนการสุ่มที่ได้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 380 ครัวเรือน

การได้มาของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยประสานความร่วมมือกับประธานชุมชนเพื่อขอบัญชีรายชื่อจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน 26 ชุมชน

การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling-SRS) โดยวิธีการเลือกตัวอย่าง (n) โดยการสุ่มตัวอย่างจากประชากร (N) ได้แก่ จำนวนครัวเรือนที่ได้จากบัญชีรายชื่อโดยใช้วิธีการจับสลากเลือกตัวอย่างออกจากกลุ่มประชากร

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากเมืองลพบุรี โดยผู้วิจัยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ใส่รหัสแบบสอบถามทุกฉบับเพื่อตรวจสอบการได้รับแบบสอบถามกลับคืนโดยขอความกรุณาส่งแบบสอบถามกลับมาตามเวลาที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนเทศบาลเมืองลพบุรี จำนวน 380 คน โดยการนำแบบสอบถามข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์และนำเชื่อถือของข้อมูล นำข้อมูลที่นำมาให้คะแนนลงรหัส นำข้อมูลที่นำมาเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์และตรวจสอบความถูกต้องของจำนวน 2-3 ครั้ง ตรวจสอบความคลาดเคลื่อนของตัวเลขโดยใช้ Descriptive and Frequency ทดสอบการแจกแจงข้อมูลทางสถิติ (Normality with Test) ตามข้อกำหนดทางสถิติ (Assumption) จากนั้นนำไปวิเคราะห์ประมวลผล

โดยใช้คอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป Statistical Package for Social Sciences for Windows

สถิติที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ฐานนิยม ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และสัมประสิทธิ์การกระจาย ซึ่งวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรโดยใช้ Correlation วิเคราะห์ความแตกต่างและการมีส่วนร่วม ของสมาชิกชุมชนในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ใช้ t-test วิเคราะห์ตัวแปรด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคุณลักษณะ ประชากร ได้แก่ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า เพศกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value}=0.097$) สถานภาพกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value}=0.000$) ระดับการศึกษากับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value}=0.000$) และตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value} = 0.003$)

สรุปได้ว่า เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา และ ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนอาชีพ

ไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

จากสมมุติฐานการวิจัย ปัจจัยคุณลักษณะ ประชากร ได้แก่ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ซึ่งผลการศึกษาพบว่า เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษาและ ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนอาชีพ ไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคุณลักษณะ ประชากร ได้แก่ อายุ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าอายุกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value}=0.000$) ระดับน้อยมาก ในทิศทางบวก และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value}=0.018$)ระดับน้อยมากในทิศทางบวก ส่วนรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

จากสมมุติฐานการวิจัย ปัจจัยคุณลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชนกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองน่าอยู่ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเทศบาลเมืองลพบุรี

จังหวัดลพบุรี ซึ่งผลการวิจัยพบว่า อายุ รายได้ ระยะเวลา ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมือง น้อย โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การอภิปรายผล

การจัดทำแผนพัฒนาเมืองน้อยเริ่มต้นจากการค้นหาแกนนำ (คณะทำงานชุมชน) ที่มีความมุ่งมั่น ในการพลิกฟื้นชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้น และสร้างความ เข้าใจในจุดประสงค์เป้าหมายของการจัดทำแผนพัฒนา ชุมชนที่เป็นเจ้าของเพื่อขยายแนวร่วมทางความคิดและ ได้รับความร่วมมือจากประชาชนให้มากที่สุดแผนพัฒนา เมืองน้อยจึงเป็นตัวแทนชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้อง และใกล้เคียงกับงานวิจัยของการพัฒนาเมืองน้อยของ จีรพัฒน์ ไข่ประยูร (2550 : 175) ได้นำเสนอ DOKJOK CITY OF HAPPINESS MODEL ในการพัฒนาจังหวัด ให้เป็นเมืองน้อยกล่าวว่าจะเห็นได้ว่าการพัฒนาเมือง หรือจังหวัด มหานครต่างๆ เครื่องมือที่มีความสำคัญ เป็นอันดับแรก นั่นก็คือ (1) ผังหลัก (Comprehensive Plan) ในการจัดรูปร่างของศูนย์กลางของเมืองโดย พิจารณาด้านสถาปัตยกรรม (2) การบริหารจัดการแบบ 3 MB คือ การจัดการ (Management) ทรัพยากรบุคคล (Men) ทรัพยากร (Material) งบประมาณ (Budget) เจ้าภาพ (Corporation) ความร่วมมือทางด้านพื้นที่ AFP (Area, Function, Participation) หลักธรรมาภิบาลกับการ พัฒนาเมือง (Good Governance and Development) การบังคับใช้กฎหมาย (Rule of law) เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) การพัฒนาเมืองโดยใช้หลัก KUD ซึ่งประกอบไปด้วยการรู้ก่าพิศหรือเข้าใจเมือง (Knowing the City) ความเข้าใจสุขภาพของเมือง (Understand Ideas and Health Environment Links) การร่วมมือ ขององค์กร (Decide on Organization) ญาณกร

ไข่ประยูร,จักร์พงษ์ เปี่ยมเมตตา, อัครกฤษ นุ่นจันทร์ (2559 : 88-89)

ในขั้นตอนการจัดทำต้องเริ่มจากการค้นหา ศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง และโอกาส คือ การเรียนรู้ ตัวเองให้ถ่องแท้ด้วยการเก็บข้อมูลพื้นฐานของ ชุมชนทุกครัวเรือน นำมาวิเคราะห์ในระดับหมู่บ้าน โดยการร่วมคิดของที่ประชุมคณะกรรมการชุมชนทั้ง 26 ชุมชน แล้วนำไปสังเคราะห์ภาพรวมของชุมชน ซึ่งจะทำได้สามารถแยกแยะปัจจัยที่เป็นสาเหตุของ ปัญหาชุมชนจากสภาพการณ์จริงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน

สมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีจึง ร่วมกันกำหนดอนาคตของตนเอง หรือวิสัยทัศน์ ระยะยาวมุ่งเน้นความสมดุลของคุณภาพชีวิตทางสังคม และเศรษฐกิจ และมีระบบสวัสดิการชุมชนควบคู่ไปกับ แนวทางการจัดระเบียบชุมชนและการพัฒนาจุดเน้น สุดท้ายที่ชุมชนทั้ง 26 ชุมชนให้ความสำคัญ คือ ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง คือการจัดระบบการศึกษา การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจากผลผลิตที่ได้จากประสบการณ์ การปฏิบัติจริงในขั้นตอนจัดทำแผน การแปลงสู่การปฏิบัติ ทั้งด้านวิธิตัดและวิธีการในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้ผู้นำรุ่นใหม่ได้ฝึกฝนมีคณะทำงานชุมชนเป็นคลังสมอง ของชุมชน เป็นกลไกที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติเพื่อ แลกเปลี่ยนภารกิจอนาคตอย่างต่อเนื่องต่อไป

จากสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา เมืองน้อยนั้น ผลการศึกษาพบว่า สภาพการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการพัฒนายังไม่สอดคล้องกับนโยบาย การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่กำหนดนโยบาย (เทศบาล) และยังไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของการมีส่วนร่วม ซึ่งเหตุผลประการหนึ่งที่พบคือ แนวคิดการมองตนเอง ในฐานะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของ ประชาชนโดยเฉพาะประชาชนที่ไม่มีอำนาจและ ทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานในการเข้าร่วม ทำให้ถูกจำกัด

ศักยภาพในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมด้วยผลที่ตามมา จากแนวคิดของแนวทางที่เน้นการกำหนดแผนพัฒนา ของเทศบาลที่เน้นไปในด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก และเป็นนโยบายที่ปฏิบัติสั่งการมาจากข้างบน ทำให้ประชาชนยังถูกมองว่าเป็นผู้ผลิตที่ไม่มีคุณภาพ และเป็นผู้บริโภคที่ต้องรอคอยเพื่อรับผลของการพัฒนา ดังนั้น แม้เมื่อการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแนวทางการพัฒนามาเน้นที่การพัฒนาคน และเน้นการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ในทุกระดับ โดยมีศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกัน และเน้นให้ประชาชนที่อยู่วงนอกของการพัฒนา ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม ก็พบว่า ในส่วนของนโยบายการพัฒนาของเทศบาลกับการปฏิบัติตามความต้องการของชุมชนยังไม่สอดคล้องกัน โดยเฉพาะในส่วนของโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดทำแผนการพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนที่มีเจตนาสมัครต้องการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเมือง น่าอยู่ ควรเริ่มจากการจัดระบบความคิด อาจต้องอาศัย องค์การสนับสนุนในระยะแรก หรือไปเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อสร้างความแจ่มชัดในสิ่งที่ยากจะเห็นอย่างเป็น ขั้นตอน
2. มุ่งสร้างกระแสท้องถิ่นเรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชน น่าอยู่ทั่วประเทศ โดยเน้นกระแสความสนใจในคุณภาพ ชีวิต สุขภาพ สิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชน โดย มุ่งจากกระแสสิ่งๆ ที่ชุมชนให้ความสนใจในลำดับแรก ๆ เป็น เรื่องที่ใกล้ตัว วิถีชีวิต สุขภาพ ความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักพร้อมจะ พัฒนาเชื่อมโยงไปสู่เรื่องเมืองน่าอยู่ที่เป็นองค์รวมได้ต่อไป

มองจากที่มุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึก รักท้องถิ่นด้วยมาตรการและกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การเชิดชูประวัติศาสตร์ คุณค่าท้องถิ่น การจัดหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างความตระหนักสร้างสำนึกเป็นเจ้าของร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดความพยายามในการร่วมแก้ปัญหาพร้อมพัฒนาชุมชน อย่างมีเอกลักษณ์ สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และตรงตาม ความต้องการของประชาชน

3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยสนับสนุนให้มีการจัดเวที การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และ เคลื่อนไหวระหว่างเมือง ชุมชน พร้อมทั้งเสริมบทบาท ชุมชน ประชาสังคม และท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมคิดร่วม ดำเนินการร่วมกับผิดชอบ และร่วมติดตามผล โดยเริ่ม ตั้งแต่การค้นหาคำประเด็นร่วมซึ่งควรเป็นประเด็นสำคัญ ในการขับเคลื่อนและเรียนรู้พัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชน น่าอยู่ จากการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรม/โครงการ ที่ใช้งบประมาณไม่มาก โดยพยายามทำจากจุดเล็ก ๆ ให้ สำเร็จเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเป็นแบบอย่างที่ดี ในการขยายผลได้

4. พัฒนาระบบการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ โดยส่งเสริมการใช้สื่อภาคประชาชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารด้วยกระบวนการสื่อสารสองทาง อาทิ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว เสียงตามสาย รวมทั้งส่งเสริมใช้สื่อบุคคล เพื่อสร้างจิตสำนึก ทศนคติ ค่านิยม อาทิ วิทยากร อาสาสมัครในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ประชาชน ชาวบ้าน รวมทั้งการใช้สื่อชุมชน สื่อประเพณี การละเล่น พื้นบ้าน เพื่อเสริมรณรงค์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง
5. องค์การสนับสนุนจากภายนอกควรให้ความสำคัญ กับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเข้าใจให้รู้จัก จัดระบบคิดของตนเองก่อนเพื่อให้ชุมชนตระหนัก

ด้วยตนเองว่าสถานะของชุมชนอยู่ที่ไหนของกระบวนการพัฒนาและกระแสโลกหลังจากนั้นชุมชนจะเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยชุมชนเอง

6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรใช้ความพยายามในการจัดให้มีสภาผู้นำหรือสภาแกนนำ ที่ทำหน้าที่เป็นสมองของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ

ทางกฎหมาย แต่ใช้ปัญญาในการสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนมีพื้นที่ในการกำหนดตนเองจากจุดเล็ก ๆ แล้วค่อย ๆ ขยายให้ใหญ่ขึ้นจนครอบคลุมทั้งชุมชนในที่สุดควบคู่ไปกับการมีกรรมวางแผนในการสร้างคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2547). *พลวัตสุขภาพกับการพึ่งตนเอง ภาคเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์ จำกัด.
- ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยาการ. (2540). *แนวคิดและหลักการดำเนินงานเมืองน่าอยู่*. เอกสารประกอบการอบรมโครงการเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ญาณกร ไท้ประยูร, จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา, อัครกฤษ นุ่นจันทร์. (2559). วารสารรัชต์ภาคย์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 20 กรกฎาคม – ธันวาคม, หน้า 82-95
- ชานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์นจัดพิมพ์.
- มงคลเลิศ ด่านชานินทร์. (2551). *หลักจิตชาตินิยมและมรดกวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสังคมทันสมัย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2547). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการบริหารการพัฒนา*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัชรินทร์ ชาญศิลป์. (2550). *การเมืองโลกที่สาม: ทฤษฎีการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, (บรรณาธิการ). (2539). *บ้านของเราทำเมืองไทยให้น่าอยู่และยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ข่ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย (TEDNET).
- สมบัติ อุตระกุล และคณะ. (2543). *รายงานการศึกษาเรื่องการดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ชลบุรี: ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อม เขต 3.
- สิทธิพันธ์ พุทธหนู. (2549). *สังคมวิทยาการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). *นานานวัตกรรมวิธีวิทยาการวิจัย*. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้าพรีนติ้ง.

- สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. (2547). *หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ติรกันันท์. (2549). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ. (2543) *แนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล.
- สำนักงานเทศบาลนครราชสีมา. (2544). *เมืองคุณย่าน่าอยู่ 3*. นครราชสีมา: สีสี.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2549). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). *กระบวนกรเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.).
- อาคม ใจแก้ว. (2551). *การบริหารการพัฒนาเมือง: แนวคิด ทฤษฎีและปรากฏการณ์*. สงขลา: แม็กซ์มีเดีย วาย 2 เค เพรส จำกัด.
- อัฐมา โภคาพาณิพงษ์. (2546). *การรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่: การโยกย้ายอดีตและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชนชั้นกลาง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Christensen, T. (1996). *Local Politics Governing At The Grassroots*. Belmont California: Wadsworth Publishing Company.
- Turner, J. H. (2006). *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
- World Health Organization. (1995). *Twenty steps for developing healthy cities project. Region office for Europe (2nd ed.)*. Geneva: WHO.